

Богуш Алла Михайлівна*докторка педагогічних наук, професорка кафедри теорії та методики дошкільної освіти
Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського», Одеса, Україна*E-mail: allabogush777@gmail.comORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5678-5455>**Педагогічні технології Василя Сухомлинського в сучасному освітньому просторі**

Вересень в Україні не тільки пов'язаний з початком освітньо-виховного процесу в закладах освіти (1 вересня), але й знаменує День народження (28 вересня) всесвітньо відомого українського вченого, Педагога-практика з великої літери – Василя Олександровича Сухомлинського. Всі його твори (статті, монографії, оповідання і казки для дітей), зібрані у п'яти томах вибраних педагогічних творів, є класичними зразками педагогічної мудрості, методики, навчання й виховання дітей і молоді, що суголосні з вимогами сучасного освітньо-виховного простору України. Їх можна об'єднати в ємне поняття – «педагогічні технології Василя Сухомлинського», що співзвучні із сучасними вимогами до організації освітньо-виховного процесу в закладах освіти відповідно до нового Закону «Про дошкільну освіту» та підзаконних актів (2024–2025 рр.), який, на превеликий жаль, відбувається у просторі широкомасштабної війни (четвертий рік поспіль), з її негативними наслідками, які можна об'єднати у два ємні поняття «діти війни» та «освіта України». «Плинність» населення (переселенці, біженці), безробіття призвели до негативних кризових явищ в освітньо-виховній роботі з дітьми і молоддю. З'явилась нова категорія дітей: «діти війни», «діти-бомжі», «діти-сироти», «діти-безбаченки», які вимагають розроблення з наукових позицій нової концепції освітньо-виховної роботи з дітьми і молоддю в соціумі, подолання конфліктів поколінь (довоєнних, періоду війни й повоєнних), їхньої бездуховності, агресивності, жорстокості у взаємодії з іншими в соціально-освітньому просторі, повернення їх до національних традицій українського народу (Богуш, 2024).

Ключові слова: Василь Сухомлинський, педагогічні технології, освіта, простір, «освітнянський простір», методика, діти війни, педагогіка.

Вступ. Педагогічна спадщина Василя Сухомлинського – безцінний дарунок ученого українським педагогам: учителям, вихователям, батькам, молодим ученим, студентам, усім, хто цікавиться проблемами виховання і навчання дітей. У творах педагога (вчителя, директора школи), науковця з чітко окресленим кредо його педагогічної діяльності **«серце віддаю дітям»** містяться глибокі, мудрі поради, відповіді на будь-які запитання педагогічної практики щодо навчання і виховання дітей і молоді від дошкілля до учнів загальноосвітніх шкіл, коледжів, закладів вищої освіти, майбутніх вихователів, учителів, директорів шкіл, і в цьому аспекті педагогічна творчість учителя-новатора дійсно є й завжди буде поза вимірами часу. У його статтях, книгах, монографіях кожний з нас, сучасних педагогів, учених, може знайти «зернини інновацій», нововведень щодо методики навчання і виховання, організації освітньо-виховного процесу, який заглибить учнів в активну експериментально-дослідну роботу, тож вони будуть здатні до своїх перших наукових розвідок, вмотивованих висновків. В цьому аспекті педагогічна скарбниця досвіду В. Сухомлинського є невмирущою, цілком співзвучною з інноваційними викликами сьогодення. Її можна об'єднати в одне ємне поняття – «педагогічні технології Василя Сухомлинського», що цілком суголосні із запитом сучасного освітнього простору.

Результати дослідження. Звернення до невмирущої педагогічної спадщини Василя Сухомлинського на теренах сьогодення української освіти ХХІ століття вимагає передусім з'ясування сутності нової науково-педагогічної термінології, як-от: простір, освіта України, освітянський простір, технології, педагогічні технології.

З'ясуємо найбільш розлоге поняття «простір». Звернемося до термінологічних джерел.

Простір – форма прояву будь-якої реальності, що підлягає спостереженню, це його зовнішні і внутрішні межі руху: протяжність, співіснування, координація (Петрушенко, 2009: 131).

Освіта – процес і результат засвоєння особистістю певної системи наукових знань, практичних умінь і навичок, рівень розвитку розумової і творчої діяльності. За С. Гончаренком, освіта виконує три важливі

функції: людинотворчу (освітню, грамотність); технологічну – формування відповідних умінь і навичок у різних видах діяльності; гуманістичну – виховання молоді в дусі миру, високодуховних і моральних цінностей людського життя. Означені функції поєднуються з функціями навчання, а саме освітньою, розвивальною і виховною (Освіта, 2008: 614–616).

Освітнянський простір розглядаємо як форму організації і реалізації освітньо-виховного процесу в закладах освіти під впливом педагогіки та активної освітньо-виховної діяльності дітей і молоді в закладах освіти засобами сучасних освітньо-виховних технологій, які позитивно впливають на загальний розвиток дитини.

Нині доволі вживаним в освітянському просторі є феномен «технології». Звернемося до термінологічних словників.

Технологія – 1) сукупність наук про техніку (здебільшого в англійських країнах); 2) тип чи спосіб зв'язку між собою вихідних елементів певного виробничого процесу; 3) провідні форми соціально-виправданих та ефективних способів використання техніки і технічних пристроїв (Петрушенко, 2009: 166).

Технологія – сукупність знань про засоби здійснення процесів, за яких відбувається якісна зміна об'єкта, інструментарій, досягнення цілей (Постоян, 2014: 114). У науково-педагогічній літературі функціонують такі поняття: «технології виховання», «технології навчання», «технології розвитку», «освітні технології», «технології навчання учнів (дітей) окремих навчальних предметів (мови, мовлення, малювання, математики тощо)».

Технологія, за Т. Постоян, – це комплексна інтегративна система, що містить чимало упорядкованих операцій і дій, які забезпечують педагогічне цілевизначення, змістові, інформаційно-предметні та процесуальні аспекти, спрямовані на засвоєння систематизованих знань, надбання умінь, формування особистісних якостей учнів, що задані цілями навчання (Постоян, 2014: 17). Узагальнено-педагогічні технології – це розроблення і застосування принципів оптимізації освітнього процесу на підставі новітніх досягнень науки й техніки.

З-поміж розмаїття педагогічних технологій виокремлюємо «авторські педагогічні технології», які засвідчують високі результати освітньо-виховної роботи з дітьми певного автора (вчителя, педагога, вченого тощо) за інноваційними, новітніми формами навчання і виховання, які вимагають впровадження.

Характеристику феномену «педагогічні технології» дає академік С. Сисоєва, яка розглядає означене поняття узагальнено, на відміну від розмаїття різних наявних видів технологій. За її словами, педагогічні технології є організаційним початком, що запускає в дію і спрямовує у необхідне русло творчі сили носіїв наукових знань і педагогічного досвіду. Вони зорієнтовані не на окремі якості особистості, а на структуру особистості загалом (Сисоєва, 2006: 172–173).

З-поміж різних видів технологій виокремлюють авторські технології, інноваційні нововведення в педагогічний процес (Ш. Амонашвілі, М. Монтесорі, І. Дичківська, М. Єфіменко, М. Зайцев, В. Ільченко, Л. Шульга та ін.).

Метою статті є виокремлення і характеристика педагогічних технологій сучасного класика української педагогіки Василя Олександровича Сухомлинського, ім'я і педагогічні технології якого відомі далеко за межами України. Провідною архіважливою педагогічною технологією В. Сухомлинського є «педагогіка серця» – педагогіка дитиноцентризму, толерантності, яку вчений будував на ідеях наближення освітньо-виховного процесу до природи кожної конкретної дитини, пануванні гармонії розуму і серця, як педагога, так і дитини, учня.

Звертаючись до вчителів, педагогів, В. Сухомлинський зазначає: якщо у вашому **серці** живе неспокійна турбота про кожну дитину, якщо кожна дитина для вас не порядковий номер у класному журналі, а жива людина, особистість, неповторний людський світ – можете бути певні: **серце** підкаже вам, що робити, коли в дитини біда. Це вміння **серця**, доброзичливість у дії. Одним з найважливіших завдань виховання, за В. Сухомлинським, є навчання дітей пізнавати світ **серцем**, відчувати **серцем** стан, у якому перебуває людина (Сухомлинський, 1976: 432–433).

Професію вчителя педагог називав **технологічною лабораторією**, в якій панує доброзичливість учителя і дітей – це ті найтонші нитки, які єднують **серця** учителя і дітей, завдяки яким людина розуміє людину без слів, відчуває найтонші порухи душі іншої людини.

Вдумливий педагог, директор школи з глибокими знаннями психології дитини закликав учителів, педагогів бути обережними у спілкуванні з дітьми: жодного крику, жодних погроз, жодних намагань вжалити дитяче **серце**, яке особливо чутливе до добра, ласки, доброзичливості, справедливості, не потребує не те що крику, але й навіть підвищення голосу. Рефреном педагогічної мудрості, педагогіки **серця** В. Сухомлинського є звернення до педагогів щодо їхньої поведінки в педагогічній діяльності: «взаємна повага і згода, доброзичливість, **сердечність**, дружельюбність – це те морально-духовне

багатство, яким треба дорожити кожному вчителю, на ґрунті якого будувати свої відносини з дітьми» (Сухомлинський, 1976: 637).

3-поміж безцінних педагогічних технологій В. Сухомлинського одне з центральних місць посідає технологія «**виховна сила Слова**», яка набуває особливої значущості в період широкомасштабної війни в Україні як методичний концепт словесного виховання дітей і учнів в освітньо-виховній роботі закладів освіти, особливо в її дошкільній і початковій ланках. Сьогодні наші діти – діти України – в небезпеці, вони є постійними свідками нищення наших національних цінностей, руйнувань житлових будинків, пам'ятників української культури, окупації рідних селищ, міст, багато з них втратили своїх батьків, рідних, близьких людей. Як заспокоїти дітей, як їм допомогти? Відповіді на ці запитання знаходимо в невмирущих педагогічних технологіях В. Сухомлинського, зокрема в технології «**Виховна сила Слова**». В. Сухомлинський різко критикував усталену сентенцію певного часу в педагогіці: «Словом дитину не виховаєш», словесне виховання однобоке, потрібний певний контроль за дитиною, усталений режим та залучення дітей до праці. У статті «Слово про слово» педагог засуджує негативне ставлення до «словесного виховання» і звеличує **Слово** педагога в освітньо-виховному процесі з дітьми.

«Слово потрібне дитині кожної хвилини – і тоді, коли вона втішається радіщами життя, і тоді, коли її **серце** стукає сум». Педагог був переконаний, що будь-яка методика чи педагогічна технологія не може бути успішною, якщо вона не супроводжується словом педагога, оскільки, за його словами, слово – це ніби той місток, через який наука виховання (тобто педагогіка) переходить у педагогічну майстерність, у мистецтво. Свою педагогічну сентенцію учений висловлює таким чином: «У руках вихователя слово – такий самий могутній засіб, як музичний інструмент у руках музиканта, як фарба в руках живописця, як різець і мрамур у руках скульптора. Як без скрипки немає музики, без фарби і пензля – живопису, без мрамору й різця – скульптури, так без живого, трепетного, хвилюючого слова немає школи, педагогіки (Сухомлинський, 1976: 160). Отже, слово, за В. Сухомлинським, супроводжує будь-яку педагогічну технологію і водночас у вдумливого педагога є самостійною педагогічною технологією, яку вибудовує кожний педагог своїм розумом, душею і **серцем**, які наповнюють дитячі серця теплотою і радістю.

Не можна оминати авторську педагогічну технологію, що народилася безпосередньо в роботі з учнями початкових класів директора школи – «Школа радості», «технологія казкотерапії».

Зазначимо, що в педагогічній спадщині В. Сухомлинського органічно поєднуються педагогічні технології «Виховна сила Слова», «Педагогіка серця» і «Казкотерапія», емоційне сприймання якої підсилює саме «сила Слова». Загальновідомо, що дитина не може жити без казки, одну й ту саму казку дитина може слухати багато разів, натомість її емоційно-душевна реакція щодо її змісту така сама, як за першого знайомства з нею.

Завдяки казці дитина пізнає світ не тільки розумом, але й **серцем**. Саме через казкові образи у свідомість дітей входить Слово з його найтоншими відтінками, стає сферою духовного життя дитини (Сухомлинський: 176–177). Директор школи, вчитель, педагог сам створив «Кімнату казки» для дітей початкової школи, для яких це цілий світ, у якому дитина живе, відстоює добро, протиставляючи своєю поведінкою зло. Вважаємо, що саме сьогодні виникає потреба обладнання казкових кімнат у школах, школах-сховищах, які не тільки заспокоюють дитину, але й спонукатимуть до творчої діяльності за змістом знайомих казок; розповідання знайомих казок молодшим дітям. Переконані, що саме технологія «казкотерапія» набуває особливої актуальності в роботі з дітьми дошкільного і молодшого шкільного віку, яким доводиться бути задіяними в освітньо-виховному процесі у підвальних приміщеннях – у період широкомасштабної війни.

Зазначимо, що сучасні діти – «діти війни» – вимагають особливого позитивного ставлення до себе. Їх можна заспокоїти лагідним, емоційно насиченим доброзичливим словом педагога, батьків, дорослих. В цьому аспекті актуальною є педагогічна технологія В. Сухомлинського – «**педагогіка Добра**», сутність і методика виховання якої червоними рядками міститься у його монографічних творах («Радість і доброта», «Розуміння життя, добра і зла в ньому», «Будьте доброзичливими», «Народження добра», «Нагорода за добро», «Не бійтеся бути ласкавими» тощо).

Добро, за словами В. Сухомлинського, – це своєрідна педагогічна мірка, мірило, якою педагог керується у своїй професійній діяльності щодо оцінки поведінки дітей, учнів. Зокрема, у процесі пояснення учням окремих їхніх вчинків, поведінки, стосунків один з одним, результатів певного виду діяльності. Це «засіб і зброя» людини, яку вона виявляє, відстоюючи справедливість і непримиренність до зла. Сутність прояву добра, доброзичливості людини, за словами педагога, – це думка, помножена на волю, яка засвідчує непримиренність до зла: «це і є сама сутність добра». Одним з центральних завдань виховної роботи педагога з дітьми, учнями має стати педагогічне кредо вихованця, його моральна серцевина: моральна чистота, благородство, доброзичливість, непримиренність до зла, тобто «ідея добра» повинна стати моральною серцевинною поведінки на життєвому шляху учня, переконанням

його душі. Саме моральний кодекс «Добра в дії» повинен стати стрижнем національно-патріотичного виховання дітей і молоді, їхнього ставлення до долі своєї Батьківщини, готовими захищати, пов'язуючи свою долю з долею Вітчизни. Рефреном виховної роботи з дітьми, учнями є така педагогічна сентенція В. Сухомлинського: «Тільки пов'язуючи в думці свою особисту долю з долею Вітчизни, учень пізнає свою велич, розкривається по-справжньому, як особистість, розкриває уміння дорожити своєю честю, гордістю, гідністю сім'ї, свого роду, імені».

Отже, добро, за В. Сухомлинським, – це передусім мірило, з якою людина підходить до оцінки своєї поведінки у спілкуванні з іншими, людських стосунків, тобто, за В. Сухомлинським, воно є охоронцем совісті людини, спонукачем моральної, непохитної, духовної стійкості, ідейної мужності (Богуш: 219–223).

Зазначимо, що надзвичайно актуальною і затребуваною в умовах воєнного стану України є технологія виховної роботи з дітьми «Духовно-емоційний розвиток та духовне виховання дитини». Специфікою педагогічної технології В. Сухомлинського щодо духовного розвитку особистості є взаємозв'язок її емоційного і духовного розвитку особистості. На глибоке переконання вченого, саме емоції є психічним підґрунтям духовного розвитку особистості, стимулом її духовності. Складниками емоційно-духовного розвитку особистості, за В. Сухомлинським, є емоційні стани, відчуття і сприймання, емоційне співпереживання у взаємовідносинах з іншими; емоційні ситуації, стимули, емоційна оцінка й самооцінка, емоційна чутливість, емоційна культура. Результатом такого емоційного розвитку повинні бути сформовані вищі морально-етичні почуття, духовна спрямованість, духовна незалежність, непримиренність до будь-якого зла. Звертаючись до педагогів, вихователів, учений закликає їх завжди пам'ятати у своїй роботі з учнями, що «Азбукою будь-якого виховання, його Альфою і Омегою є емоційно-духовний розвиток дитини» (Богуш, 2024). Водночас учений застерігав і педагогів, і батьків від однієї з найбільших небезпек «емоційного невігластва». Серцевинною означеної педагогічної технології В. Сухомлинського є створення позитивно-радісних емоційних ситуацій, які стимулюють дитину до активної діяльності, викликаючи несподіваний подив, здивування, радість, творення доброти, милосердя, що є підґрунтям духовного розвитку дитини, високих морально-духовних почуттів, доброзичливості, потреби людини в людині.

З-поміж інших педагогічних технологій В. Сухомлинського, які забезпечують комфортність дитини на всіх етапах її розвитку, можна назвати ще й такі: «Обережно, дитина», «Школа – азбука життя» (на всіх етапах становлення особистості дитини); «Материнська школа» (батьківська педагогіка); «Школа радощів, емоційного натхнення і краси»; «Дошкільний заклад»; «Школа мислення – початкова школа»; «Школа людяності і довіри – середня школа»; «Школа духовності – старша школа» (Богуш, 2024).

Отже, педагогічні технології Василя Сухомлинського розуміємо як неоціненні зернини його педагогічної творчості в роботі з дітьми, учнями різного віку, які забезпечують взаємозв'язок освітньої роботи з дітьми (процес навчання) з вихованням у єдності з батьками, спрямовані на виховання Душі і Серця дитини на емоційному тлі: Краси, Радості, Доброти, Любові, Щастя, а також на формування цілісної особистості дитини в комфортних соціально-педагогічних умовах.

Зазначимо, що саме ці педагогічні технології В. Сухомлинського набули особливої затребуваності в сучасному освітньому просторі України в період широкомасштабної війни.

Висновки. Україна четвертий рік перебуває у стані широкомасштабної війни, що негативно відбилось на вихованні й навчанні дітей у закладах дошкільної освіти і в загальноосвітніх школах. Сучасні освітні заклади переживають нелегкий період, здебільшого освітньо-виховний процес відбувається онлайн і у сховищах. Сучасні діти, учні (діти війни) вимагають особливих позитивно-спрямованих педагогічних технологій, стрижнем яких має бути любов до дітей, доброзичливість, душевність.

Сучасні діти потребують особливої турботи і ніжності, обережності у словах і діях як педагогів, так і батьків.

Діти хочуть, щоб хтось старший, мудрий, той, хто має багатий життєвий досвід, узяв на себе не тільки відповідальність за них, не тільки турботу про їхнє благо, але й її радощі, хвилювання, щоб ви були її другом, мудрим, інтелектуальним і емоційно щедрим, морально красивим, естетично й духовно багатим (Богуш, 2024).

Вимогам сьогодення до методики виховання й навчання дітей в умовах війни відповідають педагогічні технології Василя Сухомлинського як безцінна виховна зброя в руках дорослих – учителів, батьків, педагогів, громадськості.

Література

Богуш А. Вибрані педагогічні твори: в 9 т. Т.1: Дошкільна освіта та виховання у контексті ідей С. Русової, К. Ушинського, В. Сухомлинського. Кам'янець-Подільський: Рута, 2024. 402 с.

Богущ А. Педагогічні виміри Василя Сухомлинського в сучасному освітньому просторі: монографія. Кам'янець-Подільський: Рута, 2018. 390 с.

Гончаренко С. Український енциклопедичний педагогічний словник. *Волинські обереги*. Рівне, 2011. 101 с.

Енциклопедія освіти / за ред. В. Кременя. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

Завацька Л. Технології професійної діяльності соціального педагога: навч. посібник для ВНЗ. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2008. 240 с.

Петрушенко В. Тлумачний словник основних філософських термінів. Львів: вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2009. 264 с.

Постоян Т. Освітні технології: навч. посібник. Одеса: вид. Букаєв, 2014. 204 с.

Рудік О., Березюк В. Інноваційні технології у ДНЗ. Харків: Основа, 2017. 224 с.

Сисоєва С. Основи педагогічної творчості: підручник. Київ: Міленіум, 2006. 344 с.

Сухомлинський В. Серце віддаю дітям. Школа радості. Київ: Вибр. пед. тв. у 5-ти т. Т. 1. Київ: Рад. Шк., 1976.

Сухомлинський В. Педагогіка серця. Вибр. пед. тв. у 5-ти т., т. 5. Київ, 1977.

Pedagogical technologies of Vasyl Sukhomlynskyi in the modern educational space

Bogush Alla

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor at the Department of Theory
and Methods of Preschool Education*

*State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky",
Odesa, Ukraine*

In Ukraine, the month of September is not only associated with the beginning of the educational process in educational institutions (September 1), but also marks the birthday (September 28) of the world-renowned Ukrainian scholar and greater educator, Vasyl Oleksandrovych Sukhomlynskyi. All his works (articles, monographs, stories, and fairy tales for children), collected in five volumes of selected pedagogical works, are classic examples of pedagogical wisdom, methodology, teaching, and child and youth development. It is full of requirements of the modern educational space of Ukraine. It can be united under the capacious term "pedagogical technologies of Vasyl Sukhomlynskyi," which correspond to current requirements for the organization of the educational process in institutions under the new Law "On Preschool Education" and related regulations (2024–2025). Unfortunately, this process unfolds in the context of a full-scale war (now in its fourth year), with its negative consequences that can be summarized in two capacious notions: "children of war" and "education of Ukraine". Population "fluidity" (internally displaced persons, refugees) and unemployment have led to adverse crisis phenomena in educational work with children and youth; a new category of children has emerged: "children of war," "homeless children," "orphans," and "fatherless children." This situation requires, from a scientific standpoint, the development of a new concept of educational work with children and youth in society, overcoming generational conflicts (pre-war, wartime, and post-war), and addressing their lack of spirituality, aggressiveness, and cruelty in interactions within the socio-educational space. It is also necessary to bring them back to the national traditions of the Ukrainian people (Bogush, 2024).

Keywords: Vasyl Sukhomlynsky, pedagogical technologies, education, space, "educational space", methodology, children of war, pedagogy.

References

Bogush, A. (2024). Vybrani pedahohichni tvory v 9 t. T. 1: Doshkilna osvita ta vykhovannia u konteksti idei S. Rusovoi, K. Ushynskoho, V. Sukhomlynskoho Selected Pedagogical Works in 9 vols. Vol. 1: Preschool Education and Upbringing in the Context of the Ideas of S. Rusova, K. Ushynskyi, V. Sukhomlynskyi. Ruta Publishing], Kamianets-Podilskyi, 402 p. [in Ukrainian]

Bogush, A. (2018). Pedahohichni vymiry Vasyliia Sukhomlynskoho v suchasnomu osvitnomu prostori: Monohrafiia [Pedagogical Dimensions of Vasyl Sukhomlynskyi in the Modern Educational Space: Monograph]. Ruta Publishing, Kamianets-Podilskyi, 390 p. [in Ukrainian]

Honcharenko, S. (2011). *Ukrainskyi entsyklopedychnyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian Encyclopedic Pedagogical Dictionary]. *Volynski Oberehy*, Rivne, 101 p. [in Ukrainian]

Kremen, V. (Ed.). (2008). *Entsyklopediia osvity* [Encyclopedia of education]. Kyiv: Yurinkom Inter. 1040 p. [in Ukrainian]

Zavatska, L. (2008). *Tekhnolohii profesiinoi diialnosti sotsialnoho pedahoha: Navch. posibnyk dlia VNZ* [Technologies of Professional Activity of a Social Pedagogue. Textbook for Higher Education Institutions]. Kyiv: Slovo Publishing House, 240 p. [in Ukrainian]

Petrushenko, V. (2009). *Tlumachnyi slovnyk osnovnykh filosofskykh terminiv* [Explanatory Dictionary of Basic Philosophical Terms]. Lviv Polytechnic National University Publishing, Lviv, 264 p. [in Ukrainian]

Postoyan, T. (2014). *Osvitni tekhnolohii: Navchalnyi posibnyk* [Educational Technologies. Textbook]. Odesa: Bukayev, 204 p. [in Ukrainian]

Rudik, O., & Bereziuk, V. (2017). *Innovatsiini tekhnolohii u DNZ* [Innovative Technologies in Preschool Educational Institutions]. Kharkiv: Osnova, 224 p. [in Ukrainian]

Sysoieva, S. (2006). *Osnovy pedahohichnoi tvorchosti: Pidruchnyk* [Fundamentals of Pedagogical Creativity. Textbook]. Kyiv: Millenium, 344 p. [in Ukrainian]

Sukhomlynskyi, V. (1976). *Sertse viddaiu ditiam. Shkola radosti* [I Give My Heart to Children. School of Joy]. *Selected Pedagogical Works in 5 vols.* Vol. 1. Kyiv: Radianska Shkola [in Ukrainian]

Sukhomlynskyi, V. (1977). *Pedahohika sertsia* [Pedagogy of the Heart]. *Selected Pedagogical Works in 5 vols.* Vol. 5. Kyiv [in Ukrainian]

Received: August 04, 2025

Accepted: August 13, 2025

Published: October 21, 2025